

Central SPRÅKPLAN

För Sigtuna kommuns förskolor

Dokumentnamn		
Central språkplan, Sigtuna Kommun, Senast reviderad 2020		
Fastställd/upprättad	Version	Senast reviderad
2020-12-17	1	2024-02-06

Innehåll

Syfte och bakgrund	4
En central språkplan som skapar samsyn.....	4
En lokal språkplan som skapar förståelse och delaktighet	4
Uppkomst	4
Helhetssyn och teoretisk förankring	5
Ett urval av litteratur	5
Anvisningar	6
Språklig och kommunikativ interaktion.....	6
Litteratur och läsning.....	10
Fysisk multimodal språkmiljö, dvs kontexten vi skapar för språkande	13
Kulturell identitet, demokrati och mångfald.....	16
Systematisk uppföljning	20
Mall för lokal språkplan	20

Syfte och bakgrund

En central språkplan som skapar samsyn

Syftet med en central språkplan i kommunen är att bredda och skapa samsyn kring hur vi tolkar begreppet språk samt att verka för likvärdighet när det gäller alla barns rätt till språk- och identitetsutveckling. Förskolan är en mycket viktig arena för språk- och kommunikationsutveckling.

Målet med kommunens språkutvecklingsarbete är att alla pedagoger som arbetar i våra kommunala förskolor bedriver ett medvetet språkutvecklande arbete så att alla barn på kommunens förskolor ges goda förutsättningar för:

- Verbal och kommunikativ kompetens, en förutsättning för livslångt lärande
- Identitetsutveckling, varje människas rätt att uttrycka sig på sitt sätt och känna stolthet över sitt språk och sin kultur
- Demokratisk och medborgerlig kompetens, förmåga att göra sig hörd och samarbeta för hållbara och gemensamma lösningar

En lokal språkplan som skapar förståelse och delaktighet

Denna centrala språkplan ska vara utgångspunkt och stöd åt kommunens förskolor att formulera lokala språkplaner. Dessa i sin tur bör förtydliga och konkretisera vad och hur man väljer att arbeta för att förbättra förutsättningarna för varje barn på förskolan att utveckla sitt språk.

Planen ska ange ett fokusområde, med andra ord det område som vi väljer att plocka in i arbetsplanen.

De lokala språkplanerna bör tas fram och implementeras i nära samarbete på förskolan för att göra alla pedagoger som arbetar i vår kommun delaktiga i språkutvecklingsarbetet. Pedagogernas kunskaper och förmågor att arbeta med språk i meningsfulla sammanhang är den största avgörande skillnaden för om barnen får förutsättningar att utveckla ett rikt språk i förskolan. Därför är allas engagemang och delaktighet i att ta fram strategier en förutsättning för en medveten undervisning i språkutvecklande arbetssätt.

Uppkomst

Den centrala språkplan som du nu håller i din hand är framtagen under 2020 som en del av flera satsningar på språkutvecklande arbete som skedde under projektet ”Nyanländas lärande”. Den är formulerad av en arbetsgrupp bestående av utvecklingsledare, talpedagog och pedagogista i samarbete med förskolornas rektorer, övriga pedagogister samt den processgrupp som parallellt med detta arbete reviderade kommunens verktyg för bedömning av förskolans kvalitet och måluppfyllelse - kvalitetsscanningen.

Helhetssyn och teoretisk förankring

Förarbetet till denna plan bestod i en omvärldsbevakning i styrdokument, litteratur och kartläggning i kommunens förskolor. Detta för att säkerställa att vi strävar mot ett likvärdigt och kvalitativt arbete med språk som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet samt går i linje med förskolans läroplan och Sigtuna kommunala förskolors pedagogiska idé.

Sammanfattning av teoretisk och filosofisk utgångspunkt

- Poststrukturalistisk teoribildning (konstruktionistisk syn på lärande)
- Reggio Emilia-inspirerad filosofi
- Multimodalt designteoretiskt synsätt på kommunikation
- Interkulturellt/transkulturellt pedagogiskt förhållningssätt
- Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt (stöttande och inkluderande undervisning)

Med bakgrund i dessa idéer har vi valt att dela in det språkutvecklande arbetet i fyra kategorier som ger en bred syn på språk.

1. Språklig och kommunikativ interaktion
2. Litteratur och läsning
3. Fysisk multimodal språkmiljö, dvs kontexten vi skapar för språkande
4. Kulturell identitet, demokrati och mångfald

Dessa rubriker känns även igen i den kvalitetsscanning som används för att utvärdera arbetet utifrån läroplanens uppdrag och upplevd kvalitet. Därmed finns en tydlig riktning som följer syftet om att bredda och skapa samsyn kring det vidsträckta begreppet språk.

Ett urval av litteratur

Här följer ett urval av författare och myndigheter som varit viktiga i framtagandet av denna språkplan:

Lev Vygotskij
Gunther Kress
Jim Cummins
Pauline Gibbons
Carina Fast
Gunilla Dahlberg
Pirjo Lahdenperä
Skolverket
Skolinspektionen

Anvisningar

Språklig och kommunikativ interaktion

Med språklig och kommunikativ interaktion syftar vi här på den dialog som sker mellan människor. Det avser till stor del verbal kommunikation men innefattar också att kunna läsa och tolka tecken, ögonkontakt, mimik, gester och beteenden. Vi behöver behärska gemensamma språkliga system för att vara del i ett demokratiskt medborgarskap. Den kommunikativa förmågan innefattar aspekter som att kunna samtala, berätta, diskutera, resonera, uttrycka åsikter och argumentera. Grunden för att vår språkliga och kommunikativa interaktion ska utvecklas är att vi blir inbjudna att använda vårt språk i meningsfulla sammanhang tillsammans med andra.

Ett språkutvecklande rum är inte ett tyst rum

Ett språkutvecklande arbetssätt innebär att språk och kunskapsutveckling ska vara en del av hela utbildningen, inom alla områden, då olika språkliga förmågor så som ordförråd och förmåga att uttrycka sig är viktiga verktyg för lärande, tänkande och reflekterande. Utbildningen i förskolan ska genomsyras av ett språkutvecklande arbetssätt där alla vuxna tar ett gemensamt ansvar. Fokus på barnens språkutveckling kan bidra till att stärka deras självförtroende, trygghet, inkludering och flerspråkighet.

Att inta ett språkutvecklande arbetssätt innebär att man som pedagog arbetar för att öka sin egen förståelse för sitt språkbruk och betydelsen det har för barnets språkliga utveckling. Språket används på ett medvetet sätt under hela förskoledagen för att utmana varje barn språkligt. Det innebär att använda ett omväxlande varierat språkbruk där olika begrepp, synonymer, specifika ord, nyanser och variationer av ord används i olika situationer.

Det räcker dock inte med att språka med barnet, det är hur det görs som får betydelse för barnets möjligheter att utveckla språk. Pedagogers lyhördhet för barns tankar och respekt för dem som samtalspartner är mycket betydelsefull. Pedagoger behöver delta i barns lekar och samtal för att kunna lyssna till och bekräfta deras känslor, önskningsar, upplevelser och händelser i ord. Det handlar om att visa intresse för vad barn vill uttrycka och på ett medvetet sätt skapa förutsättningar för barns språkande i vardagens kommunikation, i lek och i projektarbeten.

Ett sådant arbetssätt krävs en medveten organisation som innebär att pedagoger organiserar tid för att samtala med barn om vad de varit med om. Det innebär att man ser över organisation av tid, lokaler, estetik och gruppstorlekar för att alla barn ska ges gott om utrymme för att ta till sig språk och samtala.

Regelbundna gemensamma aktiviteter och lekar med återkommande mönster och inkluderande karaktär har visat sig ge goda sammanhang för kommunikation och deltagande även för de barn som saknar språkliga förutsättningar för att kommunicera verbalt på svenska. Villkor för kommunikation och deltagande i dessa

är att barnen uppmärksammar varandras handlingar och är inriktade på att göra saker tillsammans. Ömsesidighet, fysisk närhet, vänskap, upprepningar och användning av artefakter är viktiga inslag.

Språklig stöttning

I förskolan ska barn få en rik språkmiljö i svenska för att de ska ges förutsättningar att utöva ett medborgarskap och fortsätta utveckla en rad kompetenser. De barn som inte har svenska som sitt förstaspråk lär sig tidigt att använda det gällande kommunikationsspråket men pedagoger behöver bidra med stöttande språk, öppna frågor, förslag och utmaningar för att ge dem goda möjligheter att utveckla ett språkligt djup.

Med begreppet stöttning (scaffolding) menas ett tillfälligt stöd som barnet behöver för att komma vidare i sin utveckling. Stöttning innebär att en mer erfaren person erbjuder barnen språkligt stöd för att de ska kunna klara av att utföra en uppgift som de inte klarar av att utföra på egen hand. Stöttnings av barns deltagande och kommunikation karaktäriseras ofta av pekande, öppna frågor, lyssnande, upprepningar och förtydliganden av det barnet vill säga. Språklig stöttning förutsätter pedagogernas närvaro för att kunna bygga vidare på barns initiativ och för att uppmärksamma relationen mellan barns erfarenheter och innehållet i aktiviteter. Stöttning siktar framåt och syftar till att barnet ska ledas mot nya färdigheter, nya begrepp eller nya nivåer av förståelse. Det är i situationer med höga krav och mycket stöttning som barnet lär sig bäst. Reflektion och pedagogisk dokumentation kan vara ett sätt att som pedagog komma åt hur och när man kan utmana språket vidare.

Stöttning i form av bilder, kroppslig kommunikation och TAKK (tecken som alternativ och kompletterande kommunikation) kan användas generellt för att utöka och stötta kommunikationen för alla barn i förskolan eftersom de ger möjlighet att använda flera sinnen i kommunikationen. Många barn är starkare visuellt än auditivt och har lättare att ta in information via ögonen än öronen. När vi använder TAKK så syns och känns också orden i kroppen, det stimulerar ögonkontakt och när vi tecknar blir talet långsammare, vilket stödjer barnet att uppmärksamma och processa det talade språket. Syfte med TAKK är att ge barn tillgång till annat uttrycks sätt än talet och för att stärka barnets förståelse för det som sägs. När förskolan är kommunikativ och tecknande så finns en bättre beredskap att möta alla barn och deras behov.

Varje individs proximala utvecklingszon

Pedagogernas förmåga att skapa ett sammanhang på förskolan där alla barn ges möjlighet att använda sitt språk och där allas erfarenheter blir hörda är avgörande för en likvärdig språkmiljö. För att utveckla språket bör barn ges rikliga tillfällen att möta nya ord och begrepp samt kommunicera och använda sitt språk. Genom samtal får de möjlighet att använda och utveckla sitt ordförråd och sin uttrycksförmåga. Det kräver en lyhördhet från pedagoger för *om* och *hur* barnet förstår så att språket kan anpassas efter individens proximala utvecklingszon. Denna zon betecknar avståndet mellan det barnet klarar av på egen hand och det barnet kan uppnå genom stöttning från en kompetent person i dess närhet. Det innebär att ställa frågor och samtala på ett sätt som tar hänsyn till barnets individuella förutsättningar och är kognitivt utmanande.

När det uppstår en obalans mellan barnets språkliga förutsättningar och de förväntningar som ställs på språklig förståelse och uttrycksförmåga i

kunskapsutveckling och kamratrelationer hamnar barnet i språklig sårbarhet. Exempel på barn som ofta hamnar i språklig sårbarhet är barn med diagnoser som innebär kognitiva svårigheter eller barn med annat modersmål än det gemensamma språket. Genom att prata om språklig sårbarhet lyfter man fram pedagogik och lärandemiljöer istället för att titta ensidigt på barnets språkliga förmåga. Det handlar i stor utsträckning om att fokusera på vilka pedagogiska ramar och förutsättningar som förskolan ger. Begreppet synliggör relationen mellan barnets språkliga förutsättningar, de språkliga kraven och de språkliga erbjudandena. Det innebär att bristfokus på enskilda individer minskar och fokus hamnar mer på vilka krav och erbjudanden språkmiljön medför. Målet är att varje individs energi och kraft ska gå till att delta, lära och kommunicera. Det kan innebära att de ges möjlighet att förstå sammanhanget och innehållet i det som sägs utan att behöva förstå de enskilda orden.

För att upptäcka språklig sårbarhet behöver pedagoger ha rutiner och kunskap som innebär att de vet hur man arbetar pedagogiskt för att förebygga och minska sårbarheten. Kunskapen byggs genom reflektion kring vilka språkliga förutsättningar barnet har, hur kontextens språkliga krav är och vilka språkliga erbjudanden som finns i miljön barnet vistas i. Barnen måste vara få vara aktörer och delaktiga i allt som ökar möjligheten att lyckas men också minskar risken att misslyckas. Pedagogisk dokumentation, så som att reflektera kring filmer eller transkriberingar, är ett verktyg för pedagoger att få syn på hur barn använder språket och vilken typ av stöttning som behövs.

Nyckelbegrepp: Dialog, interaktion, lyssna, språklig stöttning (scaffolding), TAKK, kognitivt utmanande, språklig sårbarhet, proximal utvecklingszon, ordförråd.

Skapa gemensam förståelse genom att diskutera några av nyckelbegreppen ovan eller följande förslag på frågor:

1. Vad menar vi med uttrycket kompetenta barn?
2. Hur skulle man kunna sammanfatta begreppet språkutvecklande arbetssätt?
3. Vad innebär språkliga och kommunikativa förmågor?
4. Hur bedömer vi barns språk?
5. Vad menas med att anpassa sitt språk efter proximal utvecklingszon? Vad innebär det att ge barnen kognitiva och språkliga utmaningar?
6. Hur kan vi ge barn förutsättningar att vidga sitt ordförråd?
7. Hur gör vi för att aktivt stötta *alla* barn i deras dialog och kommunikation?
8. Hur kan arbetet med TAKK stötta barns språkutveckling?
9. Vad innebär det att vara närvarande i barns lekar, aktiviteter och samtal?
10. Hur skapar vi förutsättningar för ett lyssnande förhållningssätt där barn ges stort språkutrymme på vår förskola? Hur visar vi med vårt förhållningssätt att vi respekterar barn som samtalspartner?
11. Vilka strategier för att utveckla och förändra praktiken kan vi använda?

Förslag på gemensam läsning

1. Att erövra litteracitet – Elisabeth Björklund
2. Bygg barns ordförråd – Anna Strid
3. Natur, teknik och språkutveckling – Skolverket
4. Lyssnandets pedagogik – Ann Åberg
5. Språklig förebild i förskolan – Karolina Larsson

Litteratur och läsning

Ordförråd, språkförståelse och läsförmåga

Forskning visar att redan i två-treårsåldern kan de minst resursstarka barnen ha färre än 200 ord i sitt ordförråd medan de mest resursstarka kan ett ordförråd på över 700 ord. Här har förskolan en viktig uppgift i att arbeta kompensatoriskt och utjämna skillnaderna. När barnen börjar i förskoleklass förväntas de ha ett ordförråd på ca 8000 - 10000 ord. Om baskompetensen inte är tillräckligt solid behöver barnet hämta igen språkliga luckor samtidigt som övriga barn fortsätter att erövra och utveckla skolans kunskapspråk med ett mer abstrakt ordförråd med många ämnes- och fackord. För att senare i livet klara av att läsa en dagstidning eller att ta del av andra typer av informationstät text krävs ett ordförråd på omkring 50 000 ord. Det är en överhängande risk att det språkliga glappet mellan barn ökar och att de som kommit efter upplever undervisningen svår.

Att få positiva möten med litteratur med möjlighet att samtala om text och bild är mycket viktigt för ordförrådets uppbyggnad. Forskning visar att 80% av vårt ordförråd kommer från tryckt text. Att bli läst för och att få möjlighet att vara del av en aktiv läsmiljö är alltså direkt avgörande för framtiden.

Läskultur och läsmiljö

Barn erövrar sina läs- och skrivfärdigheter utifrån erfarenheter av läs- och skrivaktiviteter som upplevs som meningsfulla. Med läs- och skrivhandlingar menas de handlingar som kan förknippas med läsning så som bläddring, val av texter, berättande, samtal om text, låtsasläsning, klotterskrivande, dramatiseringar, sång, användning av bilder och symboler. Syftet med att tidigt socialiseras in i en läskultur är att tidigt få möjlighet att identifiera sig som en läsande person samt att få utveckla det rika ordförråd och det kunskapsrelaterade språk som krävs för att klara av att delta i fortsatt utbildning och som medborgare i samhället. Med ett kunskapsrelaterat språk menas det språk som inte enbart kan läras genom att lyssna till talspråk. En läskultur innebär en kultur där barns och pedagogers läshandlingar är lustfyllda, centrala och återkommande inslag i vardagen och där alla bidrar till att lyfta och värdera text och läshandlingar. Läskulturen förutsätter en gemensam idé där man medvetet designar fysiska och sociala läsmiljöer samt reflekterar kring barns läshandlingar.

Med läsmiljö avser vi samspelet mellan den fysiska och sociala miljön för att stimulera intresse för läsning. En god läsmiljö är en miljö där barn läses för och det finns tid för läsning, där de ser att vuxna läser och där de uppmuntras att interagera med text som finns i de miljöer där de vistas.

Medvetet utformade fysiska läsmiljöer handlar om att erbjuda en textrik miljö.

Genom att olika typer av texter så som symboler, skyltar och ordbilder får ta plats i miljöerna bidrar de till att lyfta läsande och utforskande av text samt göra dem till gemensamma handlingar. En läsplats kan tolkas och utformas på olika sätt beroende på vad som passar exempelvis arkitektur och barngrupp men målet är att tydligt signalera budskapet att här betraktar vi läsning som mycket betydelsefullt. Att organisera för en sådan plats innebär att beakta estetik, tydlighet och bekvämlighet samt att man analyserar på vilket sätt barngruppen möter och utforskar litteratur. Förutsättningar för en aktiv läsmiljö är en läsargemenskap där barnen ges möjlighet att tolka, analysera, förstå och jämföra texter med egna erfarenheter tillsammans i grupp. Det innebär att tänka kring hur man utformar rum och sammanhang som möjliggör för fokus, lyssnande, tillåtande och tid. Genom övning tillsammans med

andra kommer barn att lära sig hur man förhåller sig till texter och deras innehåll och hur man gör när man tolkar oklarheter eller otydligheter. När barn får vara aktiva och upplever att de kan påverka, tolka och förstå samma text på olika sätt på grund av sina skilda erfarenheter ökar deras motivation och intresse att utforska och själva skapa meningsfulla texter.

Utbud och urval

Som en del av läskulturen ingår barns rätt till en textrik miljö med ett varierat utbud av kunskapsrelaterat språk i form av litterära texter i olika genrer (lyrik, konstsjögor, folksajögor, bilderböcker) och sakprosa (instruktionstexter, nyhetsartiklar, recept). Innehållet i litteraturen bör kontinuerligt ses över för att valet av texter och bilder som erbjuds ska vara tilltalande och grunda sig i barngruppens nyfikenhet och erfarenheter just nu.

Ett medvetet urval i utbudet innebär att ha litteratur som bland annat speglar olika samhällsnormer och tidsepoker. På så sätt kan man medvetandegöra sig om urvalet och se till att alla barns röster och sociala sammanhang finns representerade i det man väljer att läsa. Med en normkritisk blick på litteraturen kan alla få möjlighet till igenkänning i det som berättas och att vi genom att ha en bred kultur i det vi läser så vidgas barns normativa världar. Men normer kan normaliseras eller problematiseras i litteraturen och utgångspunkt bör därför vara att ha ett nyfiket, normkreativt, reflekterande förhållningssätt kring innehållet i litteraturen. Målet med ett normkreativt förhållningssätt är att barn utvecklar förståelse för och handlingskompetens i ett normativt samhälle.

Berättande

Med berättande syftar vi till andra sätt att möta sagor än via böcker. Detta arbetssätt är vanligt inom förskolans tradition, särskilt den typen av berättande som stöds av konkret material. Detta kan exempelvis handla om att man använder flanosagor och sagopåsar med rekvisita. Men med berättande menas exempelvis också ordspråk, ramsor, visor, vitsar, poesi, folksagor eller minnen från barndomen där man tar hjälp av sin kropp och mimik för att berätta eller dramatisera fram innehållet.

Att höra sagor berättas är en av vägarna till litteracitet och språkutveckling. Barnen lär sig berättandets struktur under tiden som det lyssnar. De gamla folksagorna innehåller ofta budskap om livet och hur det ska levas och de hjälper barnen att få perspektiv på sig själva och sitt liv. Att därför erbjuda drama, poesi eller berättande som är existentiellt, fantasifullt, dramatiskt kan vara bra ingångar till vidare reflektion och utforskande av livsfrågor och etiska frågor tillsammans med barnen.

Nyckelbegrepp: Läsaktiviteter, skrivaktiviteter, fysisk läsmiljö, social läsmiljö, läskultur, kunskapsrelaterat språk, genrer, sakprosa, normkritisk blick, normkreativt förhållningssätt, aktiv läsmiljö, läsargemenskap, introduktion, identifikatorisk läsning, berättande, livsfrågor, etiska frågor.

Skapa gemensam förståelse genom att diskutera några av nyckelbegreppen ovan eller följande förslag på frågor:

1. Fundera över vad du läser för barnen och varför. Hur ser utbudet av böcker ut på förskolan?
2. Hur kan vi arbeta med dokumentation av barns läs- och skrivhandlingar för att hjälpa till att få upp ögonen för vikten av dessa handlingar?
3. Vilka platser har vi där vi skyltar böcker för att locka intresset för läsning?
4. Vilka böcker väljer vi att skylta?
5. Hur kan miljöer med god tillgång till litterära texter och sakprosa se ut?
6. Hur utformar vi betydelsefulla läsplatser som passar i vårt sammanhang, vår barngrupp och våra lokaler?
7. Vilka samhällsnormer och kulturer speglar den litteratur vi har i våra bokhyllor?
8. Hur kan vi skapa en rofylld och lustfylld läsmiljö där barn vill och orkar lyssna till en bok?
9. Hur kan vi stötta barn i att förstå ords betydelser?
10. Hur skapar vi ett lyssnande sammanhang?
11. Hur väljer vi böcker och förbereder högläsning?
12. Hur kan vi organisera för lässtunder som bygger på dialog där vi utforskar texter och bilder tillsammans med barn?

Förslag på gemensam läsning

1. Läsa och berätta – Skolverket
2. Normkreativitet i barn- och ungdomslitteraturen – Maria Heimer
3. Läsförståelse i förskolan – Hilikka Mikkonen

Fysisk multimodal språkmiljö, dvs kontexten vi skapar för språkande

Miljö och material

Generellt när man pratar om språk så syftas det ofta på verbalt språk och textspråk. Denna typ av språkande har stor plats i vår kultur och den som äger kunskap om dessa uttryckssätt äger också makt till stor del. Att behärska dem är att bli demokratiskt delaktig.

Miljöer och material bör kontinuerligt och medvetet ses över för att barn ska få tillgång till en lärmiljö som stimulerar deras utveckling av tal- och skriftspråkande. Exempel på detta kan vara tillgång till tecken, symboler, skyltar, ordbilder i miljön som intresserar barnen och som de kan relatera till. Det kan också handla om tillgång till material och miljöer för eget skapande av och med symboler och texter på olika sätt. Eftersom lärande och språkande är sociala aktiviteter bör det finnas möjlighet för barn att jobba med olika typer av sago- text- och bildskapande i grupp.

En språkrik miljö innebär såväl hur vi organiserar den fysiska miljön som ett förhållningssätt där barns läs- och skrivhandlingar i olika stadier uppmärksammas, dokumenteras, respekteras, värderas och synliggörs i lärmiljön. Alla pedagoger behöver förstå och skapa gemensamma överenskommelser som innebär att man respekterar och inte avbryter språkande, läsande och textskapande handlingar.

Ett vidgat språkbegrepp

Med ett vidgat språkbegrepp menas att språk till stor del handlar om andra kommunikationsvägar än det talade och skrivna ordet.

Begreppet **litteracitet (literacy)** hänger ihop med tanken om ett vidgat textbegrepp. Det kan beskrivas som att vi ingår i många olika textsammanhang. Då menas inte bara skriftlig text utan också andra uttrycksformer som bilder, kläder, symboler, tecken, rörelser och musik. Vi lever i ett samhälle som kräver mycket av oss i form av att tänka, associera och förhålla oss till olika sammanhang. Litteracitet handlar således om att öva sig i att läsa, tolka och förstå många typer av text genom att göra kopplingar och associationer till det man redan vet om världen. Att kunna tolka många olika sammanhang är grundläggande för att kunna delta fullt ut som demokratisk medborgare.

Barn ingår i flera olika litteracitetspraktiker, dvs olika kulturella och språkliga sammanhang som behöver förstås på olika sätt. Dessa vidgas också genom att möta en mångfald av olika föremål, bilder, sånger, sagor men också genom erfarenheter från populärkultur och genom att ingå i olika sociala nätverk. Pedagoger behöver utgå ifrån dessa erfarenheter och de meningsskapande läs- och skrivaktiviteter som de använder sig av och tillsammans med barn läsa, tolka och berätta utifrån olika upplevelser. En mångfald av uttryckssätt behöver beaktas för att ge barn tillgång till

en variation av intryck i form av varierat material och rika miljöer för skapande och kommunikation. Dessa miljöer stöds av pedagoger som aktivt och nyfiket deltar i lek, spel och skapande samt bidrar med öppna frågor, tillägg, förslag och utmaningar.

En rik miljö innebär att barn får möjlighet att uppleva många sätt att göra saker, arbeta i långa processer med litteratur och konst, förhålla sig till samhället, utforska en mångfald av vetenskaper, uttrycka känslor och idéer, berätta, reflektera och förhandla i olika uttryckssätt.

Begreppet **multimodalitet** handlar även det om flera olika sätt att göra något, det vill säga att kommunikation och lärande sker med flera semiotiska resurser (teckensystem) samtidigt. Det innebär att kommunikation sker via tal, genom blickar, med hjälp av handlingar som att överrätta instrument och genom beröring. Pedagoger behöver ha kunskap, respekt och ett nyfiket förhållningssätt till barns experimenterande av språk i olika former och uttryckssätt så som verbalt språk, kroppsspråk, mimik, skriftspråk eller bildspråk. Lärandet synliggörs genom de teckenvärldar som en individ använder för att skapa representationer och gestalta sin förståelse. Ett designteoretiskt, multimodalt perspektiv fokuserar lärande som en teckentolkande och teckenskapande aktivitet, där information transformeras och nya kunskapsrepresentationer skapas. Det innebär att förstå komplexiteten i lärandet i den kultur och det informationsflöde man befinner sig i.

Bildspråk har fått stor plats i samhället och förskolans material och arbetssätt behöver spegla detta för att barn ska få rika möjligheter att lära sig läsa, tolka och förstå sin omvärld. Dagens kommunikationsmönster omfattar inte bara skrivande av verbal text utan också, inte minst tack vare digitala medier, urval och editering av både texter och bilder i kombination med eget skrivande. Att skriva innebär idag att behärska ett komplext system av hur man kan kombinera såväl skriftorienterade som andra representationer för att skapa mening och kommunicera.

I sammanhang som inspirerats av Reggio Emilias pedagogiska filosofi är begreppet **hundraspråkighet** vanligt förekommande. Det innebär att ämnen, företeelser, tankar och känslor hänger ihop och inte bör ses i motsats till varandra. Ett hundraspråkligt förhållningssätt handlar om förståelse för hur barn kombinerar olika sätt att tänka och förstå. När vi ser och ger utrymme för möjligheten att kombinera olika uttryckssätt stärker dessa varandra och därigenom också det verbala språket. Att förbinda olika sätt att tänka och uppleva innebär att man behöver synliggöra olikhet och mångfald i uttryckssätt och tankar. Man bör ge utrymme för att reflektera och upptäcka likheter och skillnader i exempelvis rörelsespråkande, dansspråkande, bildkonst eller musik. Det kräver ett förhållningssätt som innebär att man möter barn i deras förståelse och hjälper dem att navigera utifrån olika erfarenheter, såväl från förskolan som från andra platser. Det kräver kreativa pedagoger som stöttar barns processer genom att erbjuda kombinationer, samla, återkoppla och ställa olika sorters frågor som utmanar tänkande och språkande.

Pedagogisk dokumentation bör medvetet användas som en mötesplats där alla delar med sig av olika perspektiv och som hjälper till att förbinda tid, rum och människor. Det kan handla om aktuella alster, foton, tankekartor, filmer och liknande i barnens höjd som stöttar barns reflekterande och språkande.

Nyckelbegrepp: Litteracitet (literacy), textsammanhang, läs- och skrivaktiviteter, variation, förslag och utmaningar, multimodalitet, teckentolkande och teckenskapande aktivitet, hundraspråkighet, förbinda, likheter och skillnader, återkoppla, pedagogisk dokumentation, mötesplats.

Skapa gemensam förståelse genom att diskutera några av nyckelbegreppen ovan eller följande förslag på frågor:

1. Vad menas med en kontext för språkande?
2. Vad menas med att läsa, tolka och förstå olika typer av text/språk/uttryck?
3. Vad innebär rika språkmiljöer? Vilka rum är rika i förhållande till språkande idag och vilka behöver utvecklas?
4. Hur skulle vi kunna undersöka vilka platser som är mest språkande? Är det samma som vi förväntade oss?
5. Vilket material tänker vi är språkmaterial? Hur skulle vi kunna vidga vår syn på detta?
6. Hur möjliggör vi att barnen får tillgång till en mångfald av möten, uttryck och material?
7. Hur förstår vi begreppet förbinda?
8. Hur ser vi att barnen i vår verksamhet fördjupar sina lärprocesser genom att förbinda olika språk?
9. Hur kan vi utveckla vårt lyssnande och ge större plats för barns berättande?
10. Vilken roll kan pedagogisk dokumentation ha för språkande?
11. Hur gör vi för att lyssna med alla sinnen och uppmuntra alla barn att berätta om sina erfarenheter på det sätt de vill och kan?

Förslag på gemensam läsning för att utvecklas på området

1. Att utforska skriftspråket – Skolverket
2. Skapa och kommunicera – Skolverket
3. Lyssnandets pedagogik
4. D som i Robin Hoods pilbåge

Kulturell identitet, demokrati och mångfald

Alla barn ska erbjudas förutsättningar att utveckla sin språkliga och kulturella identitet och sitt intresse för olika språk och kulturer. Det innebär att arbetet med normer går som en röd tråd genom hela detta kapitel. Det handlar om ett inkluderande, interkulturellt arbetssätt som kräver en stor normmedvetenhet hos pedagoger. En förutsättning för att möta varje barns språk och kultur är att man som pedagog jobbar med att få syn på sitt eget normsystem - sitt eget meningssystem som man utgår ifrån eller tar för given i mötet med andra.

Identitet och kultur

Språk hänger nära samman med en människas identitet och kultur. Identitet handlar om hur människor uppfattar sig själva. Den kan vara självdefinierad eller definierad av andra. En filosofisk definition av personlig identitet är att det är en persons essens, det som gör någon till just den person som den är och som gör att personen är samma person under olika tidpunkter, trots ytliga förändringar. Språk är identitetsskapande både på det sätt vi pratar och använder språket samt genom de berättelser vi delar om oss själva. Identitetsskapande handlar därför mycket om olika språkliga kontexter men alltid om mer än den etniska identiteten.

Ordet kultur kan definieras som andlig/konstnärlig odling eller olika socialt överförda normativa levnadsmönster. Förskolans språkmiljö bör signalera mångfald och mångkultur och all undervisning ska ha sina rötter i barnens egna erfarenheter. Nyfikenhet på barns kulturvärldar innebär att verkligen vilja lära känna barnets liv och vardag och att göra vårdnadshavare delaktiga. Ibland har begreppet hemkultur använts, vilket kan synliggöra att ett mångkulturellt perspektiv handlar om alla barns erfarenheter oavsett språklig och kulturell bakgrund.

Alla barn har rätt att känna identiteter som kompetenta och kapabla att ge värdefulla intellektuella och sociala bidrag inom olika sociala sammanhang. Det innebär en utbildning där alla barns intentioner och språkliga uttryck lyfts likvärdigt. Alla barn bör få vistas i undervisningsmiljöer där deras intellektuella, personliga och kulturella identiteter värderas och vidgas. De bör få ge uttryck för och bli bekräftade i sina identiteter genom att få möjlighet att skapa identitetstexter och kulturella artefakter. I arbete med identitetstexter utgår man från barnens liv utanför och i förskolan och tar tillvara barns egna tankar, erfarenheter och språk. Identitetstexterna kan vara skrivna, talade, gestaltande, i teckenspråksform, visuella, musikaliska eller dramaturgiska. De används för att kommunicera om det som är viktigt för barnen genom det språk som passar dem i sammanhanget.

Flerspråkighet, delaktighet och maktkritiskt perspektiv på språk

Att arbeta språkutvecklande och erbjuda alla en rik språkmiljö i svenska betyder inte att vi avstår från användning av andra språk i utbildningen. I uppdraget ingår att stötta modersmålen och skapa möjligheter för utveckling av flerspråkiga förmågor. En förutsättning för ett språkutvecklande arbete och för stöttning av barns olika språk är att pedagoger visar nyfikenhet och insikt i alla barns språkliga och kulturella erfarenheter. Därför bör man inledningsvis skaffa ett bra underlag för att prata med barnen. Bara genom att ställa frågor till vårdnadshavare om språkdomäner, dvs om vilka språk barnet möter i olika sammanhang så utmanar vi svensk-normen. Det signalerar en acceptans för andra språk än svenska. Målet med en sådan kartläggning

är att den ska leda till samtal med barnen som stärker deras flerspråkiga förmågor och erkänner en grundläggande del av deras identitet.

Förstaspråk är det eller de språk en individ först lärt sig att tala. Dessa språk benämns även som modersmål. Andraspråk är det eller de språk en individ utvecklar efter att tidigare ha utvecklat ett eller flera språk. Flerspråkig är den som på något sätt använder två eller flera språk. De flesta människor är idag mer eller mindre flerspråkiga. I vårt uppdrag ingår att lägga särskild uppmärksamhet på minoritetsspråken finska, meänkeli, samiska, romani chib och jiddish. Teckenspråk räknas också som ett fullvärdigt språk och kan vara ett av de modersmål som ska stöttas. Ett välutvecklat modersmål ger bra förutsättningar för individens personliga och kognitiva utveckling, förmåga att relatera till andra samt lära sig andra språk och andra ämnen.

När barn uppmuntras och tillåts att uttrycka sig på både modersmål och svenska kan deras kulturella identiteter stärkas vilket kan leda till reell delaktighet i förskola och i samhället. Användningen av flera språk som resurs i undervisningen kallas transspråkande (translanguaging). Det innebär att medvetet använda barns olika språk i undervisningen samt ger barn möjligheter att höra, jämföra och göra produktiva kopplingar mellan olika språk, ord och ljud.

Grundsynen på språklig mångfald bör vara att uppmuntra att använda och utveckla flerspråkig kompetens och aktivt välja att inte se flerspråkighet som problem. Förhållningssättet kring flerspråkighet handlar om att utmana idén om förskolan som en svenskspråkig zon och svenska språket som norm. Ett maktkritiskt perspektiv på språk innebär att utmana nedvärdering av minoriteters kultur och språk som speglar de maktrelationer som finns i samhället. Det innebär till stor del att uppmärksamma och utmana sina egna föreställningar om språk.

Interkulturalitet, gruppidentitet och aktörskap

Ett interkulturellt perspektiv handlar om möten och interaktion mellan individer från skilda kulturer och ömsesidig förståelse dem emellan. Ömsesidig respekt, öppenhet, jämlikhet och social rättvisa är bland de etiska värden som ofta förekommer som mål för interkulturalitet. Interkulturalitet är ett förhållningssätt som innebär öppenhet mot mångfald av språk och kulturer. Det präglas av förståelse och utrymme för skilda uppfattningar. En interkulturell undervisning bygger på reflektion som möjliggör för att jämföra och upptäcka likheter, skillnader, förbindelser och samband mellan olika företeelser. Genom att barn får möjlighet att upptäcka olika perspektiv, dela erfarenheter och skapa gemensamma berättelser så utvecklas och vidgas deras kulturella identiteter. Det handlar om att få uppleva olikheter på riktigt, inte bara bli delgiven dem. När barn möts i sina olika kulturer får de uppleva vad det innebär att ingå i en grupp och hur det byggs en gruppidentitet när man skapar något gemensamt och språkar på samma sätt.

Motivationen för att använda språket ökar då barn får utöva aktörskap som innebär att deras individuella och gemensamma identitetstexter sprids och kommuniceras till en meningsfull publik.

Avslutningsvis kan detta knytas till målet med det språkutvecklande arbetet – att barn ska få uppleva sig själva som kommunikativa, identitetsstarka och demokratiskt aktiva språkande medborgare med agentskap. Det innebär en känsla av att kunna kommunicera, ta initiativ samt påverka och förändra sin och andras livssituation.

Nyckelbegrepp: Norm, identitet, kultur, erfarenheter, kulturvärldar, hemkultur, identitetstexter, transspråkande (translanguaging), flerspråkiga förmågor/kompetenser, maktkritiskt, gruppidentitet, reflektion, jämförelser, olika perspektiv, aktörskap.

Skapa gemensam förståelse genom att diskutera några av nyckelbegreppen ovan eller följande förslag på frågor:

1. Hur uppmärksammas olikhet? Vilken typ av olikhet uppmärksammar vi?
2. Hur gör vi för att ta vara på barns kulturvärldar och intressesfär? Vilka frågor ställer vi?
3. Hur syns mångkultur? Hur blir flera språk, tecken, identiteter och kulturella artefakter representerade i miljö, litteratur och dokumentation?
4. Hur organiserar vi för språksamtal där vi ställer frågor om vårdnadshavares syn på olika språk samt frågor om alla barns språkmiljöer (språkdömaner)?
5. Hur bjuder vi in vårdnadshavare att göras delaktiga i verksamheten och hur gör vi för att ta tillvara familjernas språkliga och kulturella erfarenheter?
6. Vilka språk synliggörs idag i vårt tal? Hur gör vi för att använda ord och begrepp på olika språk i undervisningen?
7. Hur gör vi för att lyfta flerspråkighet och flerspråkiga förmågor som viktiga och värdefulla kompetenser?
8. Hur tas flerspråkiga pedagogers kompetenser tillvara och värderas på förskolan?
9. Vilka normer om språk och kultur bär jag med mig som påverkar mig i mitt arbete? Vilken syn på flerspråkighet bär jag med mig? Hur kan vi själva medvetandegöra och utmana dem?
10. Vilken språklig makt äger olika individer i våra grupper? Hur kan vi se att språket ger makt?
11. Hur kan vi synliggöra vilka språk som är högstatusspråk och hur ser vi till att skapa mångfald i vilka språk som lyfts? Vad innebär det att ha ett maktkritiskt perspektiv på språk?
12. Hur gör vi för att bli särskilt medvetna om och lyfta minoritetsspråken och dessa kulturer?
13. Hur skapar vi ett interkulturellt förhållningssätt hos oss? Är ett interkulturellt förhållningssätt svårare, lättare, mer angeläget i mångkulturella områden?
14. Är etnicitet/språk den starkaste interkulturella utmaningen? Hur skiljer det sig från andra kulturella erfarenheter?

15. Hur organiserar vi för interkulturella möten i barngruppen? Hur organiserar vi för sammanhang där de får möjlighet att dela med sig till varandra i såväl liten som stor grupp?
16. Hur organiserar vi stunder för gemensam skapande reflektion där språkandet får möjlighet fördjupas?
17. Vilka strategier är användbara för att dokumentera barns språkande tillsammans med barnen? Hur ger vi dem möjligheter att använda det gemensamma svenska språket i ett sammanhang?

Förslag på gemensam läsning för att utvecklas på området

1. Flera språk i barngruppen – Skolverket
2. Pirjo Lahdenperä – Den interkulturella förskolan
3. Jim Cummins – Flerspråkiga elever

Systematisk uppföljning

Språkplanen bör implementeras på ett organiserat sätt så att alla pedagoger blir väl bekanta med den. För att ett medvetet språkarbete ska hållas levande bör det även finnas en tydlig plan för på vilket sätt det ska följas upp, utvärderas och utvecklas vidare.

Stödfrågor att ta ställning till för att gynna ett väl fungerande systematiskt arbete med språkutveckling

1. Hur ser vi till att utvärdera arbetet samt följa upp och revidera språkplanen? Hur inkluderar vi alla pedagoger i detta?
2. Hur ser vi till att språkplanen implementeras? Hur inkluderar vi alla pedagoger i detta?
3. Vilka forum har vi för att utveckla språkarbetet? När och hur görs gemensamma insatser (nätverk, reflektioner, APT)?
4. Vilket/vilka av de fyra områden/rubriker i vår språkplan väljer vi att jobba särskilt aktivt med under kommande år (låt detta blir en del i förskolans arbetsplan)?
5. Vem eller vilka ansvarar för att samla ihop tankar och formulera en lokal språkplan?

Mall för lokal språkplan

För att underlätta framtagandet av en lokal språkplan finns en separat mall vid namn *Lokal Språkplan MALL*. Denna använder rektorer och ledningsgrupper för vidare arbete i sitt område.

Mallen är utformad utefter samma rubriker som i denna centrala plan, men till skillnad från denna är syftet att i den lokala bryta ner de teoretiska grundtankarna till konkreta handlingar för att stärka det språkutvecklande arbetet inom respektive kategori. I respektive förskoleområde arbetar man förslagsvis med gemensam läsning, diskussionsfrågor och undersökande i praktiken för att skapa gemensam förståelse, formulera ett gemensamt *hur* man vill jobba språkutvecklande och vilka utvecklingsområden man riktar särskilt fokus mot.

Alla ordinarie pedagoger bör känna till hur och när man agerar när vi ser att språket inte räcker till för något eller några barn och i vilka fall man bör kontakta talpedagog. Det finns instruktioner kring åtgärder som en sida i mallen för er lokala språkplan.